

УДК 811.161.2'271.12'355

DOI: 10.31558/1815-3070.2025.49.2

ВИМОВА НЕНАГОЛОШЕНИХ ГОЛОСНИХ [Е], [И] В ЗАКІНЧЕННЯХ ТА КІНЦІ СЛОВА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ, ЛЕКСИКОГРАФІЧНЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ, ДИДАКТИЧНІ ПІДХОДИ

У статті розглянуто історію кодифікації норм вимови ненаголошених голосних [e], [u] в позиції закінчення / кінця слова в орфоепічних словниках другої половини XX – початку XXI ст. та схарактеризовано вплив словникових фіксацій на тлумачення цієї групи норм у дидактичних матеріалах з української мови для середньої та вищої школи. Встановлено, що причиною суперечливих пояснень ненаголошених позицій у кінцевій позиції слова є незбіг сформульованих у словниках рекомендацій. Визначено фактори, які обов'язково мають бути враховані у визначенні особливостей вимови ненаголошених голосних в аналізованій позиції.

Ключові слова: орфоенія, орфоепічна норма, вимовний стандарт, ненаголошені голосні [e], [u], літературна мова, закінчення (флексія), кінець слова.

PRONUNCIATION OF UNSTRESSED VOWELS [E] AND [I] IN INFLECTIONS AND WORD-FINAL POSITION: THEORETICAL FOUNDATIONS, LEXICOGRAPHIC REPRESENTATION, AND DIDACTIC APPROACHES

The article examines the codification history of pronunciation norms for unstressed vowels [e] and [u] in word-final positions, as reflected in orthoepic dictionaries from the second half of the 20th to the early 21st century. It analyzes the influence of lexicographic records on the interpretation of these norms in didactic materials for teaching Ukrainian phonetics at secondary and higher education levels. The study establishes that inconsistencies in dictionary recommendations have led to contradictory explanations of unstressed vowel pronunciation in word-final positions. Factors essential for determining the pronunciation features of unstressed vowels in the analyzed position are identified.

Keywords:: orthoepy, orthoepic norm, pronunciation standard, unstressed vowels [e], [u], literary language, word endings (inflections), word-final position.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Систему орфографічних норм сучасної української літературної мови викладено в «Українському правописі» – офіційному правописному кодексі, обов'язковому до використання в усіх сферах суспільного життя («Український правопис» 2019). На противагу писемній, вимоги до усної форми української літературної мови на сьогодні не кодифіковано в окремому стандарті. Безперечно, усна форма мови важче піддається унормуванню з огляду на свою територіальну і соціальну диференційованість, сприйнятливість до низки позалінгвальних чинників, однак наявність вимовного стандарту не менш важлива, ніж еталону писемної мови, а

надто коли йдеться про завдання мови бути основою етнокультурної цінності нації («Український правопис 2019»: 5). Усне мовлення за своєю природою і функціями є первинним, універсальним засобом комунікації на відміну від писемного, що завжди «є наслідком навчання» (Сербенська 2020: 171).

Попри те, що «рівень нормативності і діапазон специфічно усномовних структурних особливостей у різних ситуативних формах української мови неоднакові» («Українська мова» 2004: 752), кодекс вимовних норм дає змогу сформулювати уявлення про її еталонне звучання – максимально узагальнене, позбавлене регіональної та соціальної специфіки і водночас таке, що максимально повно втілює типові й особливі вимовні характеристики національної мови. Саме завдяки наявності літературної форми усного мовлення носії різних регіональних та соціальних діалектів ідентифікують себе як представники єдиної національної спільноти, а носії інших мов безпомилково впізнають цю мову з-поміж мов світу і вивчають її. Тож створення вимовного стандарту забезпечує додаткові переваги для повноцінного функціонування державної мови як засобу публічного спілкування. Про потребу вироблення єдиної уніфікованої вимови у світлі зміцнення позицій державної мови говорять сучасні українські мовознавці – О. Сербенська, О. Бас-Кононенко, М. Дружинець, великої ваги суспільному значенню вимовного стандарту надавали й мовознавці початку ХХ ст. Зокрема, О. Синявський зауважував: «Слухова мова – це ж певна система слухових знаків всенароднього значіння, і всі, хто користується цими знаками, зацікавлені, щоб ті знаки були однакові, бо так та тільки мова найкраще виконає своє завдання бути посередником поміж окремими людьми й групами їх» (Синявський 1941: 169).

Незважаючи на те, що спеціалізованого вимовного кодексу української мови немає, її усна літературна форма якісно описана відповідно до наукових вимог сучасності, тому твердження про те, що «на сучасному етапі українські орфоепічні норми є сформованою усталеною системою, що є результатом дії внутрішніх законів розвитку мовної системи» (Дружинець 2019: 122) видається цілком справедливим. Орфоепічні норми сучасної української літературної мови кодифіковані в академічних словниках і довідниках, підручниках та посібниках для студентів філологічних факультетів класичних і педагогічних університетів. Однак різноманітність джерел мовної (як і будь-якої іншої) норми може мати як переваги (скажімо, доступність для різних категорій користувачів), так і недоліки (унаслідок варіативності неминуче з'являтимуться різночитання і відхилення в трактуванні тих самих явищ). Прикладом такої суперечливості в системі вимовних норм української мови є настанови щодо особливостей вимови ненаголошених голосних [е], [и] в позиції кінця слова.

Огляд процесу орфоепічної нормалізації літературної мови дає змогу зробити висновок, що всі дослідники фонетичного ладу української мови однастайні в тому: голосні [е] та [и] не під наголосом частково втрачають свої диференційні ознаки і зазнають уподібнення за ступенем підняття, взаємно наближаючись у вимові – [e^и] та [и^е]. Радше як ілюстрація відхилення, аніж фонетичної закономірності в системі вокалізму (адже голосні в літературній

українській мові звучать чітко, не зазнаючи редукції), ця вимовна тенденція зафіксована на сторінках усіх словників і довідників. Проте наведені на підтвердження цього правила приклади демонструють здебільшого випадки уподібнення ненаголошених голосних у коренях слів і значно рідше в закінченні чи наприкінці незмінюваного слова.

Вивчення сучасних дидактичних матеріалів виявляє неузгодженість підходів до тлумачення особливостей вимови ненаголошених [и], [е] в кінці слів. У підручниках для середньої школи та інших навчальних виданнях спостерігаємо різні способи пояснення цієї норми: а) автори постулюють, що наближення відбувається в будь-якій ненаголошеній позиції: [гар'а́че^е], [ве^есе^елко́ве^е], [ні́шні^ей], [заво́ди^е], [бра́та^еми^е] (Александров та ін. 2024: 47; Булахова та ін. 2022); б) застерігають, що в позиції закінчення слова наближення не відбувається (Заболотний та ін. 2022: 97; Гапон та ін. 2022: 150); в) у теоретичному блоці не подають жодної інформації про особливості вимови ненаголошених голосних у закінченні / наприкінці слова, але наведені приклади засвідчують відсутність уподібнення в закінченнях окремих граматичних форм (Голуб та ін. 2022: 71–73; Шумицька та ін. 2022: 160); г) питання уподібнення в закінченнях не порушене взагалі, автори ж обмежуються коментарем щодо особливостей вимови ненаголошених голосних [е], [и] в корені / основі слова і не наводять жодного прикладу з ненаголошеними голосними в закінченні / наприкінці слова (Авраменко 2022: 95; Свінтковська та ін. 2022: 105–111; Беца та ін. 2022: 159–160). У доборі теоретичного матеріалу автори шкільних підручників спираються на чинні джерела орфоепічної норми – переважно словники та, меншою мірою, посібники й підручники для вищої школи.

Автори університетських підручників залучають актуальні напрацювання фонетичної теорії, результати досліджень лабораторій експериментальної фонетики і часто самі є вченими, що вивчають звуковий лад української мови. Призначені для фахівців-мовознавців та філологів-практиків, навчальні видання для вищої школи передбачають академічний рівень викладу теоретичних знань «як бази для коментування та викладання підручничкового матеріалу» («Сучасна українська літературна мова...» 2010: 5), а отже, імовірність появи хибного тлумачення описуваних явищ нижча. На відміну від шкільних підручників, у виданнях для вищої школи акцентовано на специфічності позиції кінця / закінчення слова для ненаголошених [и] та [е] і відзначено відсутність уподібнення [и^е] в окремих формах: найбільше – у прикметниках на *-ий* («Сучасна українська літературна мова» 2002: 78; Плющ та ін. 2008: 29; Асіїв та ін. 2015: 105; «Сучасна українська мова...» 2013: 259–260), менше – у відмінкових закінченнях іменників, абсолютному кінці та в закритому складі кінця слова (Плющ та ін. 2008: 29; Асіїв та ін. 2015: 39; «Сучасна українська мова...» 2013: 259–260) і найрідше – в інфінітивному суфіксі *-ти* (Асіїв та ін. 2015: 39; «Сучасна українська мова...» 2013: 259–260). Як бачимо, у потрактуванні правил вимови ненаголошених голосних в аналізованій позиції у виданнях для вищої школи теж бракує однастайності. Виявлені розбіжності в поглядах на норму вимови ненаголошених голосних у кінці слів, на нашу думку,

варто пов'язувати з відмінностями її формулювання у джерелах, які становлять теоретичну базу для створення підручників, зокрема у словниках.

Мета статті – обґрунтувати потребу створити актуальний вимовний стандарт з метою уніфікувати тлумачення вимовних норм української літературної мови. Її реалізації підпорядковані такі **завдання**: 1) проаналізувати дидактичні підходи до тлумачення норм вимови ненаголошених голосних [е] та [и] в позиції закінчення / кінця слова в матеріалах для середньої школи, посібниках та підручниках для студентів вищої школи; 2) простежити особливості нормалізації вимови аналізованих звуків у словниках другої половини ХХ – початку ХХІ століття; 3) схарактеризувати теоретичні засади формування цієї вимовної норми. **Об'єктом** дослідження є правила вимови ненаголошених голосних [е] та [и] в позиції закінчення / кінця слова, **предметом** – їх орфоепічна нормалізація. У роботі використано **описовий метод** для виявлення специфіки фіксації та тлумачення аналізованої групи вимовних норм у дидактичних матеріалах для середньої та вищої школи, а також в орфоепічних словниках, що стали **матеріалом** для дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Вимовний стандарт сучасної української мови зафіксовано в таких найновіших академічних словниках: «Українська літературна вимова і наголос» (далі – УЛВМ) («Українська літературна вимова і наголос» 1973), «Орфоепічний словник» (далі – ОС-1984) (Погрібний 1984), «Орфоепічний словник: в 2 томах» (далі – ОС-2001) («Орфоепічний словник» 2001). Усі вони належать до категорії фундаментальних академічних словників, однак, опубліковані в різний час, вони «віддзеркалюють орфоепічні константи, традиційно притаманні українській літературній мові від початку її формування й до сьогодні, а з другого, – фіксують ті активні живомовні процеси, які згодом можуть стати (а можуть і не стати) підставою для коригування окремих чинних орфоепічних правил чи й навіть виведення нових» (Бас-Кононенко 2019: 107). Додамо, що стрімкий розвиток експериментальних методів дослідження живого мовлення значно розширює уявлення про динаміку вимовних тенденцій, а отже, є додатковим вагомим аргументом у дискусії про зміну орфоепічних норм.

Логічно передбачити, що відповідно до хронології публікації найсвіжіше видання відображає актуальний стан орфоепічної норми. А втім, кодифікація окремих норм саме в цьому словнику (ОС-2001) значно відрізняється від лінгвістичної традиції, його джерельна і теоретична база стали предметом обговорення у фаховому середовищі та викликали низку питань до колективу укладачів. Тож попри назрілу на початок ХХІ ст. потребу створення нового орфоепічного словника це видання, за словами О. Бас-Кононенко, наукової керівниці Лабораторії експериментальної фонетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, не виправдало «сподівань викладачів та студентів філологічних спеціальностей та вчителів середніх шкіл (це, зокрема, стосується і засад побудови, й системи транскрипційних позначень, і наукової бази, узятій за основу для орфоепічних правил)» (Бас-Кононенко 2019: 111–112). Дослідниця присвятила окрему публікацію глибокому аналізу вад

теоретичного підґрунтя цього словника та помилок і недоречностей у фіксації вимовних явищ (Бас-Кононенко 2019). Критичну рецензію на це видання опублікував і член-кореспондент НАНУ Ю. Карпенко (Карпенко 2001). Про неузгодженість формулювань окремих норм вокального уподібнення [oʲ] йдеться в статті С. Ковтюх (Ковтюх 2018). Утім, саме на цей словник спираються укладачі навчальних програм для середньої школи та автори підручників. Творці ж підручників із фонетики для вищої школи свідомо нехтують окремі сформульовані в ньому положення вимовної норми, зокрема й щодо уподібнення голосних у ненаголошеній позиції. При цьому свою позицію вони уґрунтовують на інших джерелах – уже згаданих словниках ОС-1984 та УЛВН.

Актуальність визначення норм вимови ненаголошених голосних у кінці слова зумовлена переліком граматичних форм, у яких трапляються ненаголошені голосні. До таких належать закінчення:

1) іменників у формах однини та множини I відміни *маши́ни, плі́тки, ка́зки* (Р.в.); *відмінницею, плóщею, Гарку́шею* (О.в.); *маши́ни, ру́ки, домі́вки* (Н. і З.в.); *маши́нами, літерату́рами, домі́вками* (О.в.); II відміни *по́ле, со́нце, се́рце* (Н.в.); *Оле́сєві, ло́сєві, сто́рожєві* (Д.в.); *по́лем, Оле́сем, сто́рожєм* (О.в.); *коза́че, ста́рче, ше́вче* (Кл.в.); *ті́гри, база́ри, вазо́ни* (Н.в.); *ті́грами, козака́ми, шевро́нами* (О.в.); III відміни *ті́не, по́дороже, мі́лосте* (Кл.в.); *ті́ней, ра́достей, по́дорожєй* (Р.в.); *ті́нями, ра́достями, по́дорожами* (Ор.в.); IV відміни *курча́ти, і́мені* (Р.в.); *і́менем, племе́нем* (О.в.); *ті́мені, і́мені* (М.в.); *і́менáми, племенáми* (О.в.).

2) прикметників, числівників, займенників на зразок *га́рний, га́рним, п'я́тий, п'я́тим, ці́ми, чи́ми* (Н. та О.в. чол. роду); та *га́рне, безкра́є, п'я́те* (Н. і Зн.в. сер. роду).

3) дієслів на зразок *ко́леш, ко́ле; ро́биш, ро́бить* (2 і 3 ос. одн. теп. часу); *ко́лемо, ко́лете; ро́бимо, ро́бите* (1 і 2 ос. множ. теп. часу); *ходи́ли, писа́ли* (мин. часу); *ви́бери, ви́неси* (II ос. одн. наказ. способу).

Окрім системи закінчень, ненаголошений голосний [и] може опинятися в абсолютному кінці незмінюваного слова в складі суфікса, наприклад у незмінюваних дієслівних формах *відчу́вши, ловля́чи* (дієприслівникові), *ба́чити, слуха́ти* (інфінітивові), та в прислівниках – *навві́передки, де́коли*. Формотворча частка *би* внаслідок злиття з дієсловом формує фонетичне слово (такт) і в такий спосіб теж стає кінцевим складом граматичної форми умовного способу (*хоті́в би, зробі́в би*).

Кінцевий ненаголошений [е] трапляється найчастіше в прислівниках (*ду́же, щонайкра́ще*), рідше в службових частинах мови (*а́якже*).

Як видно з наведених прикладів, уживання кінцевих голосних у словах притаманне низці граматичних форм: у системі іменникових закінчень активно функціують обидва голосні, у флексіях іменних частин мови – [и] в закритому складі та [е] у відкритому. Щодо дієслівних форм, то в незмінюваних ненаголошений [и] позначає кінець слова, а в змінюваних обидва – [и] та [е].

Високий рівень культури мовлення визначає дотримання мовцем орфоепічних норм. Оскільки усне спілкування реалізується у формі зв'язного мовлення, що передбачає вживання слів у різних граматичних формах

(припускаємо, що непрямі граматичні форми в потоці мовлення навіть переважають над початковими), то вивчення правил вимови тільки початкових форм слів аж ніяк не забезпечить носієві повноцінного опанування вимовних норм літературної мови. Спостережуване в навчальній літературі викривлення в бік уваги до правил вимови тільки початкових форм змінюваних частин мови цілком може пролити світло на причини нинішньої мовної ситуації: за спостереженнями дослідників-фонетистів, «з усіх норм сучасної української літературної мови найменш засвоєними практично є орфоепічні» (Дружинець 2020: 173).

Мовна норма має насамперед прагматичне значення: вона визначає раціональне використання відомих у мові виражальних засобів («Усне побутове літературне мовлення» 1970: 15). Її обов'язковість для колективу мовців визначена відносною сталістю (стійкістю), синхронно і діахронно зумовленою системою мови. Іншими словами, усі елементи мовної системи спеціалізовані та виконують закріплені за ними функції, «всі вони співвідносні й розрізняються через їх протиставлення» («Усне побутове літературне мовлення» 1970: 15). Оскільки українська належить до флективних мов із вільним порядком слів у реченні, то закінчення є одним із основних засобів зв'язку між словами. Порухування правил вимови звуків у цих позиціях стають причиною мовно-комунікативних девіацій, наприклад, унаслідок невиразної вимови з уподібненням кінцевого голосного можливе сплутування форм дієслова *брати* й іменника в кличному відмінку *брате*, майбутнього часу дієслова *віжне* і наказового способу *віжени*. Безпідставне стирання звукових відмінностей між такими формами в мовленнєвій практиці ускладнює комунікацію, розширює спектр омонімічних явищ і тим самим підважує один із основних принципів мовної системи – прагнення до економії мовних засобів. Водночас, ненаголошені [е] та [и] в системі закінчень іменних частин мови закріплені за вираженням різних граматичних форм, наприклад -ем (О.в. одн. м'якої та мішаної групи II відміни), -им (О.в. одн. прикметника): *ковшем*, *болем*, *сірим*, *старим*. Отже, перенесення правил вимови ненаголошених голосних кореня слова на його закінчення є загрозливою тенденцією, що в ситуації акустичного ототожнення різних форм може призвести до зсувів у граматичному ладі мови. Не можна також нехтувати й той факт, що питання правильної вимови закінчень відмінюваних слів видається вкрай важливою характеристикою української вимови, зокрема є однією з ознак її милозвучності (тобто вокальної гармонії; услід за О. Сербенською (Сербенська 2020: 116, 121) уживаємо це слово в термінологічному значенні, а не на позначення естетичної категорії).

Щоб дослідити нормалізацію наближення [и^е] та [е^и] в позиції кінця слова, порівняємо підходи до опису й пояснення звукових змін у згаданих словниках за кожним із окреслених граматичних класів слів.

Формулюючи правила вимови ненаголошених [е] та [и], автори УЛВН зазначають, що за умови граматичного навантаження цих звуків, тобто в позиції закінчення будь-якої частини мови, уподібнення не відбувається, хоча й застерігають, що «при швидкому темпі мовлення й у цій позиції ненаголошені можуть дещо наближатись один до одного, хоч таке наближення й незначне»

(«Українська літературна вимова і наголос» 1973: 9) (виділення моє – О. К.) і не позначають його у словнику. Подібне пояснення наводить і М. Погрібний, відзначаючи, що ненаголошений [е] не втрачає своєї якості в закінченнях іменників, і як приклад реалізації цієї норми наводить низку різних граматичних форм без уподібнення: *го́стеві, това́ришеві, кра́єві, го́стем, това́ришем, кра́єм, по́лем, до́лею, ка́шею, те́слею* (Погрібний 1984: 10). Щодо уподібнення [и^е] в позиції абсолютного кінця іменникових форм на зразок *свобо́ди, заво́ди, поля́ми* автор зауважує, що голосний [и] звучить із незначним наближенням, якого словник не фіксує (Погрібний 1984: 11). Укладачі ОС-2001 хоч і вказують, що «для ненаголошених голосних у тих випадках, коли їх вимова значно відрізняється від наголошених, використовуються загальноприйняті в науці транскрипційні знаки» («Орфоепічний словник української мови» І 2001: 5) (виділення моє – О. К.), однак при цьому не коментують, у яких випадках наближення сильніше, а в яких – слабше. З огляду на це, звуковий запис форм на зразок *авіпои[ти^е], вол[оше^и], засід[ки^е]* спонукає до висновку про наявність сильного уподібнення в цих формах.

Категорично застерігають утриматися від уподібнення ненаголошеного [и] в початковій формі прикметника та [е] у формі Н.в. середнього роду автори УЛВН («Українська літературна вимова і наголос» 1973: 10) та М. Погрібний (Погрібний 1984: 9). Однак ці форми послідовно зафіксовано з уподібненням в ОС-2001. Зважаючи на те, що «словник створено на основі автоматизованого виведення сучасних артикуляційних норм із правописних правил» («Орфоепічний словник української мови» І 2001: 3), припускаємо, що така фіксація вимови є наслідком помилкового налаштування автоматизованої системи, яка механічно позначила уподібнення для будь-якого ненаголошеного [е] та [и], незалежно від його позиції в слові. Про неврахування морфологічної позиції в поясненні норм вимови ненаголошених голосних, їхнього місця в слові, консонантно-вокалічного оточення та ритму слова та як істотну ваду ОС-2001 пише і О. Бас-Кононенко: «Дуже спрощено подано інформацію про зміни ненаголошених голосних. Зокрема, складається враження, що самої ненаголошеної позиції досить для того, щоб [е] та [и] наближалися одне до одного», і далі: «... позначення наближення [и] до [е] в ненаголошених прикметникових закінченнях *-ий*, що грубо порушує вимовні норми, однак чомусь послідовно зафіксоване в тисячах словникових одиниць» (Бас-Кононенко 2019: 108). Дослідниця аргументовано спростовує нормативність уподібнення в цій звукосполучі, спираючись на закономірну тенденцію до гармонізації складу, адже [и] та наступний [ї] мають однакову артикуляційну характеристику – той самий ступінь підняття (Бас-Кононенко 2019: 108).

У незмінюваних дієслівних формах, інфінітивах та дієприслівниках, ненаголошений [и] характеризує позицію абсолютного кінця слова: *встава́ти, здола́ти, відчу́вши, співа́ючи*. Укладачі УЛВН наполягають на його чіткому звучанні в цій позиції, хоча й застерігають, що за швидкого темпу мовлення може відбуватися незначне уподібнення ненаголошеного [и^е] («Українська літературна вимова і наголос» 1973: 9), не позначене в словнику. На можливість незначного

наближення і в помітному темпі мовлення в цій позиції вказує М. Погрібний, однак не фіксує цього «малопомітного нахилу» в реєстровій частині словника. Лінгвіст також зауважує, що з прискоренням темпу мовлення уподібнення може посилюватися (Погрібний 1984: 11). В ОС-2001 же послідовно в реєстровій частині подано ці форми з уподібненням і немає жодних пояснень такого позначення у вступній частині словника.

Заради справедливості варто відзначити, що укладачі УЛВН теж не коментують окремо інформації щодо закінчень особових дієслівних форм, а керуються вже згаданою тезою про виразну вимову ненаголошених голосних у разі реалізації граматичної функції («Українська літературна вимова і наголос» 1973: 9). Щоправда, наведені приклади не відображають особливостей вимови ненаголошених голосних у закритих складах (*пíшеш, зрóбиш*). Висновок щодо звучання голосних у цій позиції можна зробити на основі зафіксованих у реєстрі форм *бáвши, базу́єш*, у яких уподібнення не позначене. Таку саму вимову фіксує й ОС-1984. У вступі лише до цього словника відведено місце для окремого коментаря про виразне звучання ненаголошеного [и] в позиціях 1) ненаголошеного закритого складу кінця слова (*но́сиш, но́сить, но́сим*) та 2) у формі 2 ос. однини наказового способу дієслів І дієвідміни (*вíйди, ві́три, ві́пхни*). За умови, якщо [и] потрапляє у відкритий склад особового закінчення, передостанній у дієслові, уподібнення посилюється, він звучить «з помітним наближенням», зафіксованим у словнику: [*но́си^емо*], [*но́си^ете*], [*си^еди^емо*], а в закінченні *-и^{те}* уподібнення найсильніше, наприклад [*си^еде^{те}*] (Погрібний 1984: 11). На відміну від [и] ненаголошений [е] в цій позиції (передостанній склад особової дієслівної форми) не зазнає помітного уподібнення, про що робимо висновок із пропонованих зразків вимови слів (*кликнемо́, кликнетé, перемо́, перетé*). Логічно припустити, що [е] на противагу [и] в цій позиції не обвищує артикуляції під впливом голосного середнього підняття в наступному складі.

В УЛВН для характеристики орфоепічних норм у системі вокалізму не наведено жодного зразка вимови кінцевого ненаголошеного в позиції абсолютного кінця незмінюваного слова. Єдиний такий приклад знаходимо в розділі, присвяченому особливостям вимови приголосних звуків (*зві́дси*, де звучання кінцевого голосного зафіксовано без наближення) («Українська літературна вимова і наголос» 1973: 14). Послідовно наведені в реєстровій частині приклади [*абі́де*], [*ба́йду́же*], [*за́зимки*] спонукають до висновку про нормативну вимову без наближення кінцевого ненаголошеного голосного незмінюваних слів. В ОС-1984 є окремий коментар про наявність незначного уподібнення ненаголошеного [и] у формах на зразок *наві́ки*, яке словник не подає (Погрібний 1984: 11). Беручи до уваги зміну вимовного темпу, М. Погрібний припускає можливість посилення уподібнення ненаголошеного голосного в цій позиції.

Отже, основні характеристики зразкової вимови ненаголошених голосних збігаються в давніших словниках – УЛВН та ОС-1984. ОС-2001 пропонує інакші вимовні зразки, не вмотивовуючи зміни окремих орфоепічних норм ні результатами нових експериментальних досліджень, ні осучасненням теоретичних засад вивчення фонетики. Звісно, орфоепічні норми, як і решта

мовних норм, попри свою узвичаєність не є незмінними, однак будь-які зміни в мові завжди відбуваються протягом тривалого часу і становлення нової норми проходить етап конкуренції між давнім та новішим варіантом (Гузар 2012: 60). Виважена відповідь на питання про правила вимови ненаголошених голосних [е], [и] в аналізованих позиціях, безперечно, передбачає об'єктивний опис актуальної суспільної мовної практики (що є завданням окремого дослідження) та урахування співвідношень і зв'язків у системі мови. Усупереч спокусі автоматизувати, спростити правила вимови, адже «бажання удосконалити свою мову, зробити її раціональною доволі зрозуміле» (Гузар 2012: 58), варто орієнтуватися на актуальні тенденції в усному мовленні та їхню внутрішньолінгвальну вмотивованість.

Відмінності у визначенні орфоепічних норм та, відповідно, їх поясненні зумовлені врахуванням різною мірою комплексу чинників, що впливають на становлення та реалізацію вимовної норми. Окрім залежності вимови звуків від змінних характеристик мовлення – темпу, інтонації, вочевидь, варто зважати й на вплив інваріантних характеристик окремих слів як одиниць системи мови. До таких ознак, на додачу до позиції наголосу, належать фонетичне сусідство, морфемне членування слова та позиція голосного в його звуковій будові (Погрібний 1984; «Сучасна українська літературна мова...» 1969).

У колективній праці «Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика» М. Наконечний, автор розділу «Орфоепічні норми та їх значення», зауважує, що «пряме відношення до орфоепії мають складоподіл і будова складу» («Сучасна українська літературна мова...» 1969: 371), а також темп мовлення («Сучасна українська літературна мова...» 1969: 381) і сусідні приголосні («Сучасна українська літературна мова...» 1969: 384), що сукупно визначають ступінь уподібнення голосних. Аналізуючи особливості вимови ненаголошених [и] та [е], мовознавець розглядає переважно випадки їх уживання в основі слова перед наголошеними або побічнонаголошеними складами («Сучасна українська літературна мова...» 1969, 381–384). Хоча в праці не виділено окремо правил ненаголошених голосних у різних частинах слова, із пропонованих зразків нормативної вимови можна зробити такі висновки: уподібнення закономірне в незмінюваних словах та формах – прислівниках та інфінітивах: [збе^uра́ти^e], [сте^uра́ти^e] («Сучасна українська літературна мова...» 1969: 382), [не^uмину́че^u], [милі́ше^u] («Сучасна українська літературна мова...» 1969: 383); і не обґрунтоване в змінюваних іменних та дієслівних формах на зразок *схо́вище*, *зна́тима*, *ви́бере*, *ви́бери*, *ви́жени*, *ви́неси* («Сучасна українська літературна мова...» 1969: 382–383), адже останні склади в них побічнонаголошені. Такий висновок щодо додаткового звукового виокремлення закінчення видається цілком логічним і узгоджується з ідеєю про раціональну організацію системи мови: побічний наголос додатково підкреслює компонент, що передає граматичне значення слова.

На ще одну ознаку, залежність ступеня уподібнення ненаголошених голосних від голосного звука в наступному складі, звертає увагу Н. Тоцька: «Ненаголошений [е] вимовляється з наближенням до [и] сильніше перед

складом з [i], [и], [y]... і менше перед складом з іншим голосним...» (виділення моє – О. К.) (Тоцька 1981: 147). Акцентуючи на наявності тенденції до звукової гармонії в межах слова, дослідниця не бере до уваги чинник темпу мовлення і побічного наголосу, тому всі випадки вживання ненаголошених голосних у позиції кінця слова подано з уподібненням: [p'íʒte^u], [be^uz tébe^u], [pozíchte^u], [ynéripe^u] (Тоцька 1981: 147–150). Припускаємо, що під впливом саме цього видання в деяких пізніших підручниках і посібниках для вищої школи («Сучасна українська літературна мова» 2002; Плющ 2008) сформувалася традиція трактувати ненаголошені голосні в абсолютному кінці слова як такі, що звучать нечітко, нехтуючи морфологічну позицію (закінчення чи суфікс / основа незмінюваного слова), у якій опиняється [и] чи [е].

Оскільки слова є цілісними звукокомплексами, які мовці впізнають за короткими паузами між ними, то логічно припустити, що голосні звуки на межі слова мають більше функційне навантаження порівняно з голосними всередині слова – і це, безперечно, впливає на чіткість їх артикуляції. Цю гіпотезу підтверджують дані експериментального вивчення інтенсивності голосних звуків у межах слова, наведені в ґрунтовному дослідженні О. Іщенка: згідно з даними експерименту, інтенсивність голосного в початковому, навіть ненаголошеному, складі завжди сильніша порівняно з інтенсивністю звучання наступного складу (Іщенко 2012: 177). Зауважимо, що аналізовані голосні в позиції абсолютного початку слова вживані нечасто: початковий [и] з огляду на закладене правописним кодексом 1929 р. («Український правопис» 1929: 4) уявлення про ненормативність у цій позиції не поширений у сучасній літературній мові (окрім слів *іч*, *ікати*, *ікання* («Український правопис» 2019: 11), де він опиняється під наголосом і звучить чітко); [е] ж практично завжди починає основи запозичених слів, і його вживання визначене орфографічними правилами відтворення запозичень. Натомість позиція абсолютного кінця слова для цих голосних є частотною: вони 1) самостійно або разом із приголосними виконують функцію закінчення повнозначних частин мови і формують кінцевий відкритий склад, наприклад *сónце*, *стережі́те*, *братáми*, *стéжки* і 2) є кінцевими звуками в складі лексичної основи незмінюваних слів, наприклад *співчува́ти*, *навсідя́чки*, *удру́ге*, *щонайдóвше*. Так само частотними в потоці мовлення є повнозначні слова, у яких ненаголошені [и], [е] входять до складу закінчення – кінцевого закритого складу, як-от: *пóлем*, *дóбрим*, *стрі́жнем*, *нанóсиш*. Тож з огляду на флективний характер української мови, де закінчення є одним із найважливіших показників граматичного зв'язку, вважаємо абсолютно невиправданою недостатню увагу до особливостей вимови цієї частини слова, особливо в навчальних виданнях, призначених формувати навички практичного володіння літературною формою української мови.

Висновки та перспективи дослідження. Наявність актуального вимовного стандарту, безумовно, посилить консолідаційну функцію літературної мови, яка «виступає важливим чинником єдності нац.[іонального – О.К.] мовного простору» («Українська мова» 2004: 319), для всієї українськомовної спільноти, і водночас зміцнить її позиції у світі, адже літературна форма мови «порівняно з

діалектами має ширші можливості взаємодії з ін.[шими – О. К.] мовами» («Українська мова» 2004: 319). Нині очевидно, що ефективна мовна політика України обов'язково має враховувати зростий інтерес до вивчення української мови у світі й усередині країни, сприяти употужненню української в найпрестижніших комунікативних сферах – бізнесі, торгівлі, дипломатії, науці, техніці, освіті, масовій культурі, спорті, підтримувати її здорову взаємодію з іншими мовами, посилити її повноцінну присутність в інтернеті та сфері цифрових технологій (Селігей 2023: 284). Оскільки в сучасному світі цифрових технологій все більшої ваги набуває усна комунікація, створення вимовного стандарту значно полегшить шлях інтеграції української мови до глобальної багатомовної спільноти.

Стандартизація орфоепічних норм пов'язана зі зростанням ваги технічних засобів у житті людей, появою інструментів передавання живого мовлення в часі й просторі. Тому ефективне вивчення вимовних норм має враховувати насамперед практичні комунікативні потреби та орієнтуватися на правила побудови й організації висловлення, а не тільки окремих слів. Попри, здавалося б, свою вузьку спеціалізованість і частковість, правила вимови ненаголошених голосних [e] та [и] в позиції кінця слова тісно пов'язані з низкою фонетичних, лексичних та граматичних характеристик системи української мови, а тому від коректності їх інтерпретації залежить характер динаміки системи мовних норм – у бік удосконалення чи деградації.

Література

1. Авраменко, О. Українська мова : підр. для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Грамота, 2022. 208 с.
[Avramenko, Olexandr. (2022). *Ukrayins'ka mova [Ukrainian language]*. Kyiv : Hramota. 208 (in Ukr.)]
2. Александров, О. В., Кремінь, Т. Д. Українська для дорослих у 28 уроках : навч. посіб. Харків : Фоліо, 2024. 384 с.
[Aleksandrov, Olexandr and Kremin', Taras. (2024). *Ukrayins'ka dlya doroslykh u 28 urokakh [Ukrainian Language for Adults in 28 Lessons]*. Kharkiv : Folio. 384 (in Ukr.).]
3. Асіїв, Л., Пілецький В. Фонетика і фонологія української мови : зб. практичних, тестових і контрольних завдань. Львів, 2015. 360 с.
[Asiyiv, Lyuboslava and Pilets'kyu, Volodymyr. (2015). *Fonetyka i fonolohiya ukrayins'koyi movy [Phonetics and Phonology of the Ukrainian Language]*. L'viv. 360. (in Ukr.).]
4. Бас-Кононенко, О. Вимовні норми як мірило милозвучності української мови (на матеріалі орфоепічних словників). *Українська мова*. 2019. №1. С.103–114.
[Bas-Kononenko, Oksana. (2019). *Vymovni normy yak mirylo mylozvuchnosti ukrayins'koyi movy (na materialy orfoepichnykh slovnykiv) [Pronunciation Norms as a Measure of the Euphony of the Ukrainian Language (Based on Orthoepic Dictionaries)]*. In : *Ukrayins'ka mova [Ukrainian language]*. 1. 103–114 (in Ukr.).]
5. Беца, С., Павлович, Ю., Певсе, А. Українська мова : підр. для 5 класу з навч. угорською мовою закл. заг. сер. осв. (з аудіосупроводом). Чернівці : Букрек, 2022. 248 с.
[Betsa, S., Pavlovych Yu., Pevse A. (2022). *Ukrayins'ka mova [Ukrainian language]*. Chernivtsi : Bukrek. 248 (in Ukr.).]
6. Гавриш, І.В., Семихат, Н. В., Дроф'як С. М. та ін. Навчальна програма «Українська мова. 5–9-ті класи» для закладів загальної середньої освіти, що працюють за освітньою програмою науково-педагогічного проєкту «Інтелект України». 2022.

- [Havrysh, I.V., Semykhat, N. V., Drof'yak S. M. et al. (2022). Navchal'na prohrama «Ukrayins'ka mova. 5–9-ti klasy» dlya zakladiv zahal'noyi seredn'oyi osvity, shcho pratsyuyut' za osvityn'oyu prohramoyu naukovy-pedahohichnoho proyektu «Intel'ekt Ukrayiny. [Curriculum 'Ukrainian Language. Grades 5–9' for General Secondary Education Institutions Operating under the Educational Program of the Scientific and Pedagogical Project 'Intellect of Ukraine] (in Ukr.).]
7. Гапон, Л., Грабовська, О., Петришина О. та ін. Українська мова : підр. для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль : Підручники і посібники, 2022. 328 с.
[Hapon, L., Hrabovs'ka O., Petryshyna O. et al. (2022). Ukrayins'ka mova [Ukrainian language]. Ternopil' : Pidruchnyky i posibnyky. 328 (in Ukr.).]
 8. Голуб, Н. Б., Горошкіна, О. М. Українська мова : підр. для 5 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Вид. дім «Освіта», 2022. 256 с.
[Holub, Nina and Horoshkina, Olena. (2022). Ukrayins'ka mova [Ukrainian language]. K.: Vyd. dim «Osvita». 256 (in Ukr.).]
 9. Гузар, О. В. Типологія змін у сучасних правописних системах. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*. 2012. Т. 137. С. 58–61.
[Huzar, Olena. (2012). Typolohiya zmin u suchasnykh pravopysnykh systemakh [Typology of Changes in Modern Orthographic Systems]. In : *Naukovi zapysky NaUKMA. Filolohichni nauky [Scientific Notes of NaUKMA. Philological Sciences]*. 137. 58–61 (in Ukr.).]
 10. Дружинець, М. Л. Українське усне мовлення: психо- та соціофонетичний аспекти : монографія. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. 580 с.
[Druzhynets', Mariya. (2019). Ukrayins'ke usne movlennya: psykho- ta sotsiofonetychnyy aspekty [Ukrainian Spoken Language: Psycho- and Socio-Phonetic Aspects]. Odesa : Odes. nats. un-t im. I. I. Mechnykova. 580 (in Ukr.).]
 11. Дружинець, М. Українське усне мовлення в орфоепічному аспекті: основна проблематика. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 30. Том 2. С. 172–177.
[Druzhynets', Mariya. (2020). Ukrayins'ke usne movlennya v orfoepichnomu aspekti : osnovna problematyka [Ukrainian Spoken Language in the Orthoepic Aspect: Main Issues]. In : *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk [Current Issues in the Humanities]*. Vol 30 (2). 172–177 (in Ukr.).]
 12. Заболотний, О. В., Заболотний, В. В. Українська мова : підр. для 5 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Генеза, 2022. 240 с.
[Zabolotnyy, Olexandr and Zabolotnyy Viktor. (2022). Ukrayins'ka mova [Ukrainian language]. K.: Heneza. 240 (in Ukr.).]
 13. Іщенко, О. С. Голосні звуки української мови залежно від темпу мовлення: монографія. К.: Інститут української мови НАН України, 2012. 220 с.
[Ishchenko, Olexandr. (2012). Holosni zvuky ukrayins'koyi movy zalezno vid tempu movlennya [Vowel Sounds of the Ukrainian Language Depending on Speech Tempo]. K.: Instytut ukrayins'koyi movy NAN Ukrayiny. 220 (in Ukr.).]
 14. Карпенко, Ю. О. Рец. на словн.: Пещак В.М., Русанівський В.М., Сологуб Н.М., Чумак В.В., Ярун Г.М. Орфоепічний словник української мови: В 2-х томах. Т.1. А-Н.Київ, 2001. *Українська мова*. 2001. №4. С. 66–68.
[Karpenko, Yuriy. (2001). Rets. na slovn.: Peshchak V.M., Rusanivs'ky V.M., Solohub N.M., Chumak V.V., Yarus H.M. Orfoepichnyy slovnykukrayins'koyi movy: V 2-kh tomakh. T.1. A-N.Kyiv, 2001 [Review of the Dictionary: Peshchak V.M., Rusanivsky V.M., Solohub N.M., Chumak V.V., Yarus H.M. Orthoepic Dictionary of the Ukrainian Language: In 2 Volumes. Vol. 1. A-N. Kyiv, 2001]. *Ukrayins'ka mova [Ukrainian language]*. 4. 66–68 (in Ukr.).]
 15. Ковтюх, С. Вимова звука [о] без наближення перед складом з наголошеним [у́] в українській літературній мові. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. 2018. Вип. 165. С. 21–27.

- [Kovtyukh, Svitlana. (2018). Vymova zvuka [o] bez nablyzhennya pered skladom z naholoshenym [ý] v ukayins'kiy literaturniy movi [Pronunciation of the sound [o] without approximation before a stressed [ý] syllable in the Ukrainian standard language]. In : *Naukovi zapysky. Seriya «Filolohichni nauky»* [Scientific Notes. Series "Philological Sciences"]. Vol. 165. 21–27.]
16. Орфоепічний словник української мови: В 2 т./ За ред М. М. Пешак, В. М. Русанівського. К.: Довіра, 2001–2003. Т. I. 955 с.
[Orfoepichnyy slovnyk ukayins'koyi movy: V 2 t. (2001–2003) [Orthoepic Dictionary of the Ukrainian Language: In 2 Volumes]. Ed. M. M. Peshchak, V. M. Rusanivs'kyu. K.: Dovira. Vol. I. 955 (in Ukr.).]
 17. Плющ, Н. П., Бондаренко, В. В. Сучасна українська мова. Орфоепія : навч. посіб. К.: Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2008. 271 с.
[Plyushch, N.P., Bondarenko V.V. (2008). Suchasna ukayins'ka mova. Orfoepiya [Modern Ukrainian Language. Orthoepy]. K.: Vyd.-polih. tsentr «Kyivivs'kyu universytet». 271 (in Ukr.).]
 18. Погрібний, М. Орфоепічний словник. Київ : Рад. шк., 1984. 629 с.
[Pohribnyy, Mykola (1984). Orfoepichnyy slovnyk [Orthoepic Dictionary]. Kyiv : Rad. shk, 629 (in Ukr.).]
 19. Свінтковська, С., Михайловська, Н., Левинська, М. та ін. Українська мова : підр. для 5-го класу з навч. молд. мовою закл. заг. сер. осв. (з аудіосупроводом). Львів : Світ, 2022. 224 с.
[Svintkovs'ka, S., Mykhaylovs'ka, N., Levyns'ka, M. et la. (2022). Ukayins'ka mova [Ukrainian Language]. L'viv : Svit. 224 (in Ukr.).]
 20. Селігей, П. О. Українська мова у 2222 році. Вступ до лінгвофутурології. К.: Академперіодика, 2023. 450 с.
[Selihey, Pylyp. (2023). Ukayins'ka mova u 2222 rotsi. Vstup do linhvofuturolohiyi [Ukrainian Language in the Year 2222. Introduction to Linguistic Futurology]. K.: Akademperiodyka. 450 (in Ukr.).]
 21. Сербенська, О. Голос і звуки рідної мови. Львів : Видавництво «Апріорі», 2020. 280 с.
[Serbens'ka, Olexandra. (2020). Holos i zvuky ridnoyi movy [Voice and Sounds of the Native Language]. L'viv : Vydavnytstvo «Apriori». 280 (in Ukr.).]
 22. Синявський, О. Норми української літературної мови. Львів : Укр. вид-во, 1941. 363 с.
[Synyavs'kyu, Olexa. (1941). Normy ukayins'koyi literaturnoyi movy [Norms of the Ukrainian Standard Language]. L'viv : Ukr. vyd-vo. 363 (in Ukr.).]
 23. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. За ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1969. 436 с.
[Suchasna ukayins'ka literaturna mova. Vstup. Fonetyka [Modern Ukrainian Standard Language. Introduction. Phonetics] (1969). Ed. I.K. Bilodid. Kyiv: Naukova dumka. 436 (in Ukr.).]
 24. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка : навч. посібник. За ред. М.М. Фашченко. Одеса, Астропринт, 2010. 212 с.
[Suchasna ukayins'ka literaturna mova. Fonetyka. Fonolohiya. Orfoepiya. Hrafika [Modern Ukrainian Standard Language. Phonetics. Phonology. Orthoepy. Graphology] (2010). Ed. M.M. Fashchenko. Odesa, Astropynt. 212 (in Ukr.).]
 25. Сучасна українська літературна мова : підр. За ред. М. Я. Плющ. Київ : Вища шк., 1994. 413 с.
[Suchasna ukayins'ka literaturna mova [Modern Ukrainian Standard Language]. (1994). Ed. M. Ya. Plyushch. Kyiv : Vyshcha shk. 413 (in Ukr.).]
 26. Сучасна українська літературна мова : підр. За ред. А. П. Гриценка. К.: Вища шк., 2002. 439 с.
[Suchasna ukayins'ka literaturna mova [Modern Ukrainian Standard Language]. (2002). Ed. A. P. Hryshchenkj. K.: Vyshcha shk. 439 (in Ukr.).]

27. Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика : підр. За ред. А. К. Мойсієнка. К.: Знання, 2013. 340 с.
[Suchasna ukrayins'ka mova: Leksykologhiya. Fonetyka. [Modern Ukrainian Standard Language. Lexicology. Phonetics]. (2013). Ed. A.K. Moysiienko. K.: Znannya. 340 (in Ukr.).]
28. Тоцька, Н.І. Сучасна українська літературна мова. Фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія. К.: Вища школа, 1981. 260 с.
[Tots'ka, Nina. (1981). Suchasna ukrayins'ka literaturna mova. Fonetyka, orfoepiya, hrafika, orfohrafia. [Modern Ukrainian Standard Language. Phonetics, Orthoepy, Graphology, Orthography]. K.: Vyshcha shkola. 260 (in Ukr.).]
29. Українська літературна вимова і наголос : словник-довідник. Відп. ред. М. А. Жовтобрюх. Київ: Наук. думка, 1973. 724 с.
[Ukrayins'ka literaturna vymova i naholos. [Ukrainian Standard Pronunciation and Stress]. (1973). Ed. M. A. Zhovtobryukh. Kyiv: Nauk. dumka. 724 (in Ukr.).]
30. Українська мова: енциклопедія. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 822 с.
[Ukrayins'ka mova. [Ukrainian Language]. (2004). Kyiv: Vyd-vo «Ukrayins'ka entsyklopediya» im. M. P. Bazhana. 822 (in Ukr.).]
31. Український правопис. К.: Наукова думка, 2019. 392 с.
[Ukrayins'kuu pravopys. [Ukrainian Orthography]. (2019). K.: Naukova dumka. 392 (in Ukr.).]
32. Український правопис. К: Держ. вид-во України, 1929. 103 с.
[Ukrayins'kuu pravopys. [Ukrainian Orthography]. (1929). K: Derzh. vyd-vo Ukrayiny. 103 (in Ukr.).]
33. Усне побутове літературне мовлення : монографія. Відп. ред. А.П. Грищенко, М.І. Жовтобрюх. К.: Наукова думка, 1970. 202 с.
[Usne pobutove literature movlennya. [Spoken Everyday Standard Language]. (1970). Ed. A.P. Hryshchenko, M.I. Zhovtobryukh. K.: Naukova dumka. 202 (in Ukr.).]
34. Шумицька, Г. В., Гнаткович, Т.Д., Калинич О.В. та ін. Українська мова : підр. для 5 класу з навч. угорською мовою закл. заг. сер. осв. (з аудіосупроводом). Львів : Світ, 2022. 296 с.
[Shumyts'ka, H. V., Hnatkovych, T.D., Kalynych O.V. ta in. (2022). Ukrayins'ka mova [Ukrainian Language]. L'viv : Svit. 296 (in Ukr.).]

PRONUNCIATION OF UNSTRESSED VOWELS [E] AND [И] IN INFLECTIONS AND WORD-FINAL POSITION: THEORETICAL FOUNDATIONS, LEXICOGRAPHIC REPRESENTATION, AND DIDACTIC APPROACHES

Olena Kadochnikova

Ukrainian Language Department, National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, Ukraine.

Abstract

Background: While Ukrainian orthography is strictly codified, the phonetic norms of the standard language remain undocumented in a single authoritative source. This lack of standardization results in variability in the interpretation of pronunciation rules, particularly concerning the realization of unstressed vowels [e] and [и] in word-final positions and inflectional endings. A review of scholarly and didactic sources reveals a lack of consensus on these norms, underscoring the need for further systematization and unification of pronunciation standards.

Purpose: This study aims to substantiate the necessity of establishing a contemporary pronunciation standard to ensure a consistent interpretation of phonetic norms in the Ukrainian literary language, with a particular focus on the assimilation of unstressed vowels in inflectional endings and the final position of the word.

Results: The primary characteristics of normative pronunciation for unstressed vowels have remained largely consistent across earlier reference works, such as *Ukrainian Literary Pronunciation and Stress* (1973) and the *Orthoepic Dictionary* (1984), which serve as the principal sources for

university-level textbooks. However, the most recent edition of the *Orthoepic Dictionary* (2001) introduces alternative pronunciation models, which have been adopted and disseminated through secondary school textbooks. As outlined in this edition, the proposed system of pronunciation norms for unstressed vowels in final positions contradicts the principle of linguistic systematicity. It fails to account for extensive research on the phonetic structure of the Ukrainian language.

Discussion: Establishing a standardized pronunciation model would reinforce the cohesion of the Ukrainian-speaking community and enhance the language's integration into the global communicative landscape, particularly in the context of digital technologies. An effective language policy must recognize the growing significance of spoken communication and ensure the presence of the Ukrainian language in prestigious domains. The accurate interpretation of pronunciation norms, especially concerning unstressed [e] and [и] in word-final positions, is essential for the stability and development of the linguistic system.

Keywords: orthoepy, orthoepic norm, pronunciation standard, unstressed vowels [e], [и], standard language, inflection, word-final position.

Vitae

Olena Kadochnikova is a Ph.D. in Philology, Assistant Professor of the Department of the Ukrainian Language Department, National University of Kyiv-Mohyla Academy. The scientific interests: onomastics, media studies, postcolonial linguistics, Ukrainian language standardization.

Correspondence: o.kadochnikova@ukma.edu.ua

Надійшла до редакції 20 лютого 2025 року
Рекомендована до друку 05 квітня 2025 року